

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

SANNA SUOMINEN

Oman äänen kuuluviin saaminen

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu puhetta
tukevia kommunikaatiomenetelmiä apuna
käyttäen

SOSIAALIALAN TUTKINTO-OHJELMA

2022

Tekijä Suominen, Sanna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Huhtikuu 2022
	Sivumäärä 21	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Oman ääneen kuuluviin saaminen		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Tiivistelmä Opinnäytetyö tehtiin KTO:n asumispalveluyksikössä toiminnallisena opinnäytetyönä. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu korvaa aiemmin käytössä olleen yksilöllisen suunnitelman ja siinä on tarkoituksena selvittää asiakkaan omia ajatuksia, toiveita, haaveita ja pelkoja omasta elämästään. Työ toteutettiin osana henkilön arkea hänen asumisyksikössään yhteistyössä koko työyhteisön kanssa. Kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat usein kommunikointiinsa puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä, kuten kuvia, viittomia tai signaaliesineitä, joita tässä työssä käsitellään ja joita käytettiin apuna työtä tehdessä. Tavoitteena oli tehdä YKS-suunnitelma autistiselle henkilölle ja selvittää hänen omia ajatuksiaan omasta elämästään. YKS-suunnitelma jäi henkilön käyttöön asumisyksikköön, ja sen on tarkoitus olla jatkossa arjen työväline hänen kanssaan työskennellessä. Samalla oli tarkoitus vahvistaa asiakkaan kommunikaatiotaitoja sekä lisätä merkityksellistä kommunikaatiota asiakkaan ja työntekijöiden välillä.		
puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot, yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, kuvakommunikaatio, kehitysvammaisuus		

Author Suominen, Sanna	Type of Publication Bachelor's thesis	Date April 2022
	Number of pages 21	Language of publication: Finnish
Having your voice heard		
Bachelor's of social services		
<p data-bbox="312 696 424 723">Abstract</p> <p data-bbox="312 768 1447 981">The thesis was done in KTO's housing service unit as a functional thesis. Individual-centered life (ICL) planning replaces the previously used individual plan and aims to find out the client's own thoughts, wishes, dreams and fears about their own lives. The work was carried out as part of a person's daily life in his housing unit, in collaboration with the entire work community.</p> <p data-bbox="312 1025 1447 1126">People with special needs often need methods to support or replace speech, such as pictures, signs, or signal objects, which are discussed, and were also used as tools, in this work.</p> <p data-bbox="312 1171 1447 1384">The goal was to make an ICL-plan for an autistic person and find out his own thoughts about his own life. The ICL-plan remained available to the person in the housing unit and is intended to be an everyday tool when working with him. At the same time, the intention was to strengthen the client's communication skills and increase meaningful communication between the client and his caregivers.</p>		
Augumentative and alternative communication, individual-centered life plan, picture communication, mental disability		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 YKSILÖKESKEINEN ELÄMÄNSUUNNITTELU	7
3 PUHETTA TUKEVAT KOMMUNIKAATIOKEINOT	9
3.1 Mitä ovat puhetta tukevat kommunikaatiokeinot ja mihin niitä tarvitaan.....	9
3.2 Yleisimpiä puhetta tukevia kommunikaatiokeinoja	10
3.2.1 Kuvat.....	10
3.2.2 Signaaliesineet	10
3.2.3 Tukiviittomat.....	11
4 TYÖN TOTEUTUS	12
4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	12
4.2 Toteutuksen kuvaus	13
4.3 Työn tulokset.....	15
5 TULOSTEN ANALYSOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	16
5.1 Mikä oli tärkeää YKS-suunnitelman teossa	16
5.2 Työelämän haasteet YKS-suunnitelmien teossa	17
5.3 Oma ammatillinen kasvu.....	18
5.4 Projektin jatkosuunnitelma.....	20
6 POHDINTA	20

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä sisältöön, tehdä valintoja ja kommunikoida muiden ihmisten kanssa. Jokaisen tulisi saada itse tehdä valintoja ja päätöksiä oman elämänsä suhteen niin paljon, kuin se on hänen kykyjensä ja ymmärryksensä mukaan mahdollista. Valintojen ja päätösten tekemisessä tulee saada apua ja tukea, jotta pystyy elämään itselleen mielekästä ja toimivaa elämää.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa on perehdytty yksilölliseen elämänsuunnitteluun kuvakommunikaation erilaisia menetelmiä apuna käyttäen. Työ tehtiin Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin KTO:n eli Kehitysvamma-alan tuki- ja osaamiskeskuksen yhdessä asumispalveluyksikössä. Asumispalveluyksikkö on asiakkaiden koti, jossa heillä on jokaisella oma asunto. Asumispalveluyksikössä on vahva ympärivuorokautisen tuentarve ja paikalla on aina henkilökuntaa, joka varmistaa asumisen turvallisuuden ja toimivuuden.

KTO:ssa siirryttiin vanhoista yksilöllisistä suunnitelmista yksilökeskeiseen elämän suunnitteluun ja idea työhön syntyi tämän muutosprosessin pohjalta. Aiemmin suunnitelmat oli tehty paljolti asiakkaiden läheisten ja hoitajien havaintojen ja arvailujen perusteella, mutta yksilökeskeisessä elämän suunnittelussa pääpaino on asiakkaan omilla mielipiteillä ja ajatuksilla. Näiden selvittämiseen tarvitaan puheen lisäksi monia erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Tässä työssä käsitellään YKS-suunnitelman tekoa autistiselle nuorelle aikuiselle, joka tarvitsee kommunikaation tueksi kuvia ja hyötyy tukiviittomista ja signaaliesineistä.

Kaikki eivät pysty ilmaisemaan itseään puheen avulla, vaikka heillä olisikin kyky puhua. He tarvitsevat silloin muita keinoja ja mahdollisesti apuvälineitä kommunikoidakseen. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä on useita erilaisia, joista jokaiselle pitäisi löytää sopiva, ja opettaa ja tukea henkilöä sen käytössä. Kommunikaatiotaitoja tulee harjoittaa jatkuvasti, jotta taidot säilyvät ja mahdollisesti voivat kehittyä. Jokainen haluaa tulla kuulluksi ja ymmärretyksi.

Työssä paneuduttiin yhden asiakkaan kommunikointitaitoihin ja tehtiin hänelle YKS-suunnitelma, jossa hänen omat mielipiteensä tulevat selkeästi esille. Työskentely oli selvästi mielekästä asiakkaalle ja hän nautti, kun kommunikaatioon hänen kanssaan käytettiin aikaa. Asiakas rohkaistui mielipiteidensä ilmaisussa.

2 YKSILÖKESKEINEN ELÄMÄNSUUNNITTELU

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, eli YKS, lähtee ihmisestä itsestään ja sen tarkoitus on antaa mahdollisuuksia parantaa elämänlaatua ja saada ihmisen oma ääni kuuluviin. Suunnittelussa kaikki lähtee ihmisestä itsestään ja siinä keskitytään tukemaan henkilön vahvuuksia. YKS:n avulla ihmisen osallisuutta omaan elämään ja valintoihin pyritään lisäämään. Myös henkilön läheisten näkemykset avuntarpeesta, taidoista ja mieltymyksistä otetaan huomioon. Tavoitteena on positiivinen muutos. (Láuren, Rajamäki & Åby 2014, s. 6.)

”Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen” (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812, 2 luku 8 § 2 mom.). Itsemääräämisoikeus ja oikeus tehdä itse valintoja oman elämänsä suhteen on jokaisen ihmisen perusoikeus. YKS-suunnitelma parantaa asiakkaiden mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä ja auttaa elämän suunnittelussa sekä oman ääneen kuuluviin saamisessa. Suunnitelmassa näkyy myös asiakkaan tuentarve.

YKS-suunnitelmaa tehtäessä ammattilainen ei aseta tavoitteita, vaan on ihmisen apuna ja tukena tekemässä hänen elämästään oman näköistä ja parempaa onnistumisien kautta. Suunnitelmaa tehtäessä opitaan tuntemaan ihminen paremmin ja hänet kohdataan yksilöllisesti ihmisenä eikä diagnoosinsa kautta. Suunnitelman teko on ihmisen kuuntelemista, pienien asioiden huomioimista, kohtaamista, tarkkailua ja kokeilua. Ihmisen omat arvot ovat suunnitelmassa avainasemassa. (Láuren ym. 2014, s. 6-7.)

On tärkeää huomioida ihmisoikeudet, itsemääräämisoikeus, osallisuus, kunnioitus ja valinnat suunnitelmaa tehtäessä. Suunnitelma teko on silloin onnistunut, kun aito kumppanuus henkilön, tukijoiden ja lähiverkon kanssa toteutuu. Suunnitelman avulla asioita voidaan oppia tekemään yhdessä luovasti ja osallistuminen ympäröivään yhteiskuntaan mahdollistuu. (Láuren ym. 2014, s. 7.)

Keskeisempinä hyötyinä YKS-suunnitelmasta on koettu ihmisen kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen ja se, että hän saa olla juuri sellainen kuin on ja hänet kohdataan

sellaisena. Henkilöä itseään halutaan kuulla häntä koskevista asioista, ja sen pohjalta laaditaan yhdessä suunnitelmaa. Tärkeiden asioiden esilletulo on keskeisessä osassa suunnitelman tekoa ja se saattaa auttaa löytämään yhteisiä asioita toisten ihmisten kanssa. Ihmisen taustojen selvittäminen auttaa hänen ymmärtämistään ja samalla tulee esille asioita, mistä henkilö pitää ja mistä ei. Siten on helpompi keskittyä positiivisiin asioihin, kun ne ovat tiedossa. (Láuren ym. 2014, s. 12.)

YKS-suunnitelman avulla saadaan lisätietoa ja tarkennuksia palvelusuunnitelmiin, ja sen avulla omaiset voivat vaatia läheiselleen paremmin sopivaa palvelua. Omaisten tiedoista ja henkilön tuntemisesta pitkältä ajalta on paljon apua suunnitelmaa tehtäessä, etenkin silloin, kun ihminen itse ei osaa kertoa historiastaan tai aikaisemmista tavoistaan selkeästi. Ihmisen vahvuuksien esille tuominen ja korostaminen voimaannuttaa myös läheisiä. YKS-suunnitelmaa tehtäessä vuorovaikutus läheisten ja ammattilaisten välillä saattaa parantua merkittävästi, mikä parantaa luottamusta ja yhteistyötä. (Láuren ym. 2014, s. 13.)

YKS-suunnitelma on työntekijöille oivallinen työväline. Sen avulla uusi työntekijä saa nopeasti ja helposti tietoa asiakkaasta, ja eritoten vahvuuksista ja mieltymyksistä. Se auttaa työntekijöitä näkemään ja kohtaamaan asiakkaat yksilöllisemmin ja tarjoamaan heille juuri oikeanlaista tukea ja apua sekä tutustumaan heihin paremmin. Työskentely suuntaa silloin enemmän tulevaisuuteen kuin menneeseen. (Láuren ym. 2014, s. 14.)

YKS-suunnitelman käyttö on otollista silloin, kun autetaan ihmistä itseään pohtimaan ja oivaltamaan, mitä hän elämältään haluaa ja millaista elämää hän haluaa elää. Ihmisen on myös hyvä saada pohtia, missä asioissa hän tarvitsee apua ja tukea, jotta elämä voisi olla hänen toivomustensa mukaista. Suunnitelma auttaa ihmistä olemaan osa lähiyhteisöään ja auttaa lähiyhteisöä kohtaamaan ihminen yksilönä, jolla on vahvuuksia ja taitoja, ja ymmärtämään, mikä on hänelle tärkeää. Läheiset ja tärkeät ihmiset ovat mukana sekä osana suunnitelmaa että voimavaroina suunnitelman toteuttamisessa. Suunnitelma elää ja muuttuu ihmisen mukana hänen elämäntilanteidensa mukaan. (Sillanpää & Hintsala 2020, s. 22-23.)

3 PUHETTA TUKEVAT KOMMUNIKAATIOKEINOT

3.1 Mitä ovat puhetta tukevat kommunikaatiokeinot ja mihin niitä tarvitaan

Puhetta tukevalla kommunikaatiolla tarkoitetaan kommunikointia, joka täydentää tai tukee puhetta, mutta sillä ei korvata puhetta täysin. Sillä tuetaan sekä henkilön omaa puhetta että hänen mahdollisuuksiaan ymmärtää muiden puhetta. (von Tetzchner & Martisen, 1999, s. 20)

Puhetta tukevia ja korvaavia keinoja kutsutaan myös AAC (Augmentative and Alternative Communication) -keinoiksi. Ne voidaan jakaa kahteen erilaiseen ryhmään, viittomiin ja eleisiin perustuviin menetelmiin sekä kuviin ja symboleihin perustuviin menetelmiin. (Launonen & Korpijaakko-Huuhka, 2011, s. 109-110)

Viittomiin ja eleisiin perustuvia menetelmiä kutsutaan ei-avusteisiksi menetelmiksi. Niitä ovat menetelmät, joissa henkilö tuottaa kielelliset ilmaisut itse. Avusteista kommunikointia ovat kaikki ne menetelmät, joissa ilmaukset ovat erillään käyttäjästä. Tähän ryhmään kuuluvat graafiset menetelmät apuvälineineen sekä esineet, jotka toimivat symboleina. (Huuhtanen K. 2011. s. 15)

Kun puhetta tukeva kommunikaatiokeino otetaan käyttöön, on tärkeä sopia ja suunnitella, kuka asiaa hoitaa ja miten siinä edetään. Tärkeää on myös se, että kaikki kyseisen henkilön kanssa toimivat sitoutuvat sovittuihin tapoihin ja noudattavat niitä, jotta kommunikaatiokeino juurtuu käyttöön ja tulee osaksi arkea. Uusien kommunikointitapojen ja -keinojen tulisi aina rakentua aiempien rinnalle. Liikkeelle tulee lähteä pienistä ja konkreettisista asioista. Silloin asia motivoi yrittämään ja käyttämään siihen aikaa. (Huuhtanen K. 2011. s 22)

AAC-keinoja käyttävät kaiken ikäiset ihmiset, jotka eivät pysty puheen avulla ymmärtämään eivätkä itse tule ymmärretyiksi. AAC-keinojen käyttäminen kannattaa aloittaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja ne eivät vaadi muita taitoja tai kykyjä, jotta niitä voidaan alkaa käyttämään. AAC-keinojen varhainen käyttö ei vähennä myöhempää kykyä tai halua oppia puhumaan, vaan kannustaa ja tukee puheen

kehitystä. AAC-keinojen käyttö tukee myös luku- ja kirjoitustaidon kehittymistä. (ASHA, 2022)

3.2 Yleisimpiä puhetta tukevia kommunikaatiokeinoja

Puhetta tukevia kommunikaatiokeinoja on monia, ja jokaiselle tulisi löytää sellainen keino, josta hän todella hyötyy. Keino, jonka avulla he voivat ilmaista itseään, omia tarpeitaan ja tunteitaan ja tulevat kuulluiksi. Parasta keinoa etsittäessä tulee ottaa yksilön piirteet ja taidot huomioon, kuten hänen kuvien ja muotojen havaitsemiskykynsä, liikkeen havainnointikyky sekä erityisesti hänen motoriset taitonsa. Valintaan vaikuttaa myös se, missä henkilö asuu. Keinon pitää olla sellainen, että sitä ymmärretään ja mahdollisimman monet yksilön kanssa kommunikoivat osaavat käyttää kyseistä menetelmää. (von Tetzchner & Martisen, 1999, s. 40).

3.2.1 Kuvat

Kommunikaatiokeinoina käytettävissä kuvissa on vakiintuneita järjestelmiä, joiden kuvia käytetään, kuten piktogrammit ja PCS (Picture Communication System) -kuvat, näissä kuitenkin sama kuva saattaa tarkoittaa eri asiaa eri henkilöille. Siksi olisi tärkeää, että samasta asiasta käytettäisiin aina samaa kuvaa kyseisen henkilön kanssa. Kommunikoinnissa voi käyttää mitä vain kuvia. Erityisen käyttökelpoisia ovat mm. valokuvat ja etiketit, joista suoraan näkee, mitä ne tarkoittavat.

Kuvia voi käyttää eritavoin. Hyviksi havaittuja menetelmiä ovat mm. pikapiirtäminen, kommunikaatiomaton käyttö, valmiilla kuvilla tehty päivästrukturi, ensin-sitten kortit sekä karttatyöskentely. Eri menetelmiä käytettäessä tulee kuitenkin käyttää samoja kuvia, kuin muissakin kommunikaatiotilanteissa.

3.2.2 Signaaliesineet

Signaaliesineet ovat hyvin konkreettisia ja suoraan toimintaan viittaavia esineitä, joita kosketaan. Esineet jaetaan 7 ryhmään: todellisiin esineisiin, todellista vastaaviin esineisiin, pienoismalleihin esineistä, miellelyhtymiä aiheuttaviin esineisiin,

osaesineisiin, ryhmää edustaviin esineisiin ja abstrakteihin esineisiin. Esineiden merkitykset ovat henkilökohtaisia, mutta yleensä hyvin konkreettisia. Esineiden merkitys opitaan, kun niitä käytetään aina tietyissä yhteyksissä. Asiakas oppii tietyn esineen tarkoittavan tiettyä toimintaa, ja osaa näin varautua siihen tai toimia sen mukaan. (Papunet 2021)

Elizabeth Torrey on tehnyt pitkään töitä sokeiden ja muullakin tavoin rajoittuneen kommunikaatiokyvyn omaavien lasten kanssa, ja alkanut käyttää heidän kanssaan kommunikaatiossa esineitä, joiden avulla on sanoittanut toimintaa, päivien struktuuria, eri paikkoja ja toimintoja. Torrey on onnistunut jäsentämään toimintoja sokeille lapsille, ja heidän käytöshäiriönsä, arkuutensa, epätietoisuutensa ja sulkeutuneisuutensa on vähentynyt. Lapsille on avautunut mahdollisuus kertoa tarpeistaan ja toiveistaan, ja lapset ovat kokeneet tulleeensa kuulluiksi. Koulussa, jossa Torrey työskentelee, huoneet on nimetty sanallisen nimen lisäksi esineellä. Lapsille opetetaan esineiden merkitys sanoittamalla ne ja sen jälkeen osoittamalla toiminnalla, mitä ne merkitsevät. Sanallinen nimeäminen on hänen mielestään myös hyvin tärkeää, jotta aikuiset käyttävät aina samaa termiä kustakin esineestä. Esinekommunikaatio on osoittanut olevansa erinomainen ja hyvin selkeä menetelmä, jolla on suuri hyöty mm. sokeille, joilla monet muut kommunikointitavat ovat mahdottomia käyttää, ja niiden hyödyt ovat selkeät ja merkittävät. (Perkins 2016)

3.2.3 Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat eri viittomia kuin viittomakielen viittomat, mutta niitä on lainattu viittomakielestä. Tukiviittomien lauserakennetta ohjaavat puheen lauseenrakenteet, sillä niiden ohella tulisi aina myös puhua. Viittomakielessä on oma kielioppinsa ja lauseenrakenteensa. Tukiviittomien etuna on se, että ne ovat ei-avusteisia. (Vuoristo, s. 17).

Tukiviittomat selkeyttävät puheen ymmärtämistä ja selventävät puheen sisältöä. Viittomia käytettäessä myös puheen tahti hidastuu ja lauserakenne helpottuu, jolloin sitä on helpompi seurata ja ymmärtää. Tukiviittomat usein lisäävät puheenkehitystä, sillä viittomiin kiinnittyvä huomio lisää kommunikoinnin kiinnostavuutta. Joillakin

henkilöillä viittomat jäävät pysyväksi kommunikaatiomuodoksi, jos puheenkehityksessä on hyvin suuria vaikeuksia. (Huuhtanen, K. 2011. s.28)

Henkilöllä, joka käyttää tukiviittomia kommunikoidakseen, saattaa olla motorisia häiriötä tai vaikeuksia hahmottaa suuntia ja nopeutta, mitkä vaikeuttavat tai estävät viittomien viittomisen tarkasti. Silloin viittomat hieman saattavat muuttua muotoaan ja helpottua. Vammattoman viittojan ei silti tulisi muuttaa omaa viittomaansa helpommaksi, vaan käyttää oikeita viittomia, jotta ne eivät unohtuisi. Vammautunut viittoja saattaa kehittyä ja pystyä myöhemmin viittomaan viittomia kokonaisina ja oikein. (Huuhtanen, K. 2011. s.29-30)

4 TYÖN TOTEUTUS

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyö on toiminnallinen ja se on toteutettu asiakkaan normaalissa arjessa omina toiminnallisina tuokiona, joiden pituus ja sisältö vaihtelivat ja riippuivat asiakkaan työskentelyhetken toimintakyvystä. Opinnäytetyö oli työelämälähtöinen ja sen myötä valmistui konkreettinen tuotos, joka on asiakkaan elämän tukena jatkossa. Työ palveli asiakkaan asumisyksikköään, sillä hänen toiveitaan, pelkojaan ja halujaan saatiin paremmin selville. Myös ymmärrys hänen kommunikaatioitaidoistaan lisääntyi. Asiakas oppi itse paremmin kommunikoimaan kuvia tukena käyttäen.

Toiminnallinen opinnäytetyö pyrkii käytännön toiminnan ohjeistamiseen, kehittämiseen, opastamiseen, järjeistämiseen ja eteenpäin viemiseen ammatillisella kentällä. Toteutuksena syntyy jotakin konkreettista suoraan työelämään, esimerkiksi opas, tapahtuma tai kansio. Merkityksellistä on se, että toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus sekä raportointi tutkimusviestinnän keinoilla aiheen teoriaa esiintuoden. Työn on tarkoitus tuoda esiin tekijän asiantuntemus ja osaaminen alalla ja valmistaa opiskelijaa oman alansa asiantuntijatehtäviin. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, s. 9-10)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä raportista selviää mitä on tehty ja mihin sillä on pyritty ja mihin on päästy. Siitä selviää, miten asia on edennyt ja mitä on tehty missäkin vaiheessa ja millainen työprosessi on ollut sekä millaisia työskentelymenetelmiä on käytetty. Myös tekijän omat johtopäätökset ja oma oppiminen ja sen arviointi ovat osa raporttia ja opinnäytetyötä. Työ kertoo lukijalle tekijän ammatillisesta osaamisesta ja ammatillisesta ja persoonallisesta kasvusta työn aikana. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, s. 65)

4.2 Toteutuksen kuvaus

Ihminen, joka on keskiasteisesti kehitysvammainen, oppii ja orientoituu hyvin toimimaan tutussa ympäristössä tuttujen asioiden parissa, mutta vieraiden tai vaikeiden asioiden käsittely saattaa olla hyvin lyhytjänteistä ja niihin keskittyminen vaikeaa. Samoin siirtymät asiasta ja paikasta toiseen ovat usein hankalia ja voivat viedä paljon aikaa. Tällainen ihminen myös usein ilmaisee itseään puheen avulla, mutta saattaa tarvita puheen rinnalle kommunikaation ja muistin tueksi muita kommunikaatiokeinoja, kuten kuvia, viittomia, eleitä ja toiminnan jäljittelyä. (Launonen & Korpijaakko-Huuhka, 2011, s. 156-157)

Asiakas on keskiasteisesti kehitysvammainen autisminkirjolla oleva henkilö, joka kommunikoi paljon puheen avulla, mutta tarvitsee sen tueksi muita kommunikaatiokeinoja. Käytetyimpiä puhetta tukevia keinoja hänelle ovat kuvat ja tukiviittomat, mutta hän hyötyy myös signaaliesineiden käytöstä siirtymätilanteissa.

Asiakkaan ominaisuuksista johtuen pitkäkestoiset työskentelyhetket eivät olleet mahdollisia, sillä hän ei jaksanut keskittyä yhtäjaksoisesti samaan asiaan pitkää aikaa. Ajoitin hänen kanssaan työskentelyn päivätoiminnan kesäloman ajaksi, jolloin hän oli paljon asumisyksikössä paikalla ja kaipasi ohjattuja ja virikkeellisiä tuokioita päiväänsä. Työskentelin iltapäivisin vuorojen vaihtoaikaan, sillä silloin se oli henkilöstöressurssien puolesta helpoin toteuttaa.

Työskentelyrupeamista varten minulla oli suunnitelma, johon olin hahmotellut aiheita ja järjestystä, jossa niitä olisi hyvä käsitellä. Tämä oli tärkeää, jotta kaikki aihealueet

tulivat läpikäydyiksi ja myös siksi, että saatavilla oli aiheeseen liittyviä kuvia, joilla käydä asiaa läpi asiakkaan kanssa. Tarkkaa suunnitelmaa itse työskentelystä asiakkaan kanssa oli hyvin haastava tehdä, sillä kommunikointi eteni hänen ehdoillaan. Jos suunnitelma olisi ollut liian tarkka ja sitä olisi noudatettu tarkasti, ei asiakkaan omat ajatukset ja mielipiteet olisi päässeet esiin, vaan olisin todennäköisesti ohjailut häntä asiassa liikaa.

Käsiteltäviä aiheita YKS-suunnitelmassa ovat elämäntarina, sosiaaliset suhteet, taidot ja vahvuudet, toiveet ja unelmat, vapaa-aika, paikat, pelot ja huolet sekä palvelut ja tuet. Asiakkaan työkalussa näkyvillä ovat näistä hänelle tärkeimmät, eli sosiaaliset suhteet, vapaa-aika, mieluisat paikat, taidot sekä pelot.

Asiakas kommunikoi paljon puheella, mutta puheessa on paljon kaikupuhetta eikä puheessa ole selvää rakennetta. Puheen aiheet vaihtelevat hyvin nopeasti tai sitten jäävät täysin jumiin johonkin tiettyyn hänelle tärkeään aiheeseen, kuten ruoka tai joku läheinen ihminen. Kuvien avulla keskustelua on helppo ohjata haluttuun suuntaan ja aiheessa pysyminen on asiakkaalle merkittävästi helpompaa. Apuvälineinä kuvakommunikaatiossa käytin kommunikaatiomattoa, johon asiakkaan kanssa oli helppo ryhmitellä kuvia.

Etenimme työskentelyssä arkipäiväisistä ja paljon toistuvista asioista kohti harvinaisempia ja vieraampia asioita kohti. Työskentelyä helpotti, että asiakkaan kommunikaatiotavat ja luonne olivat ennalta hyvin tuttuja ja yhteistä kommunikaatiohistoriaa oli paljon. Asiakkaan oli helppo kertoa asioista, joista pitää ja jotka ovat hänelle tärkeitä, mutta oli hyvin vaikea saada häntä puhumaan asioista, jotka ovat epämieluisia tai pelottavat häntä.

Työskentelimme pääsääntöisesti asiakkaan omassa huoneessa, jossa häiriötekijöitä oli mahdollisimman vähän ja ympäristö oli tuttu, jotta hänen oli helpompi suunnata keskittyminen käsiteltävään teemaan. Käytin pääsääntöisesti hänelle arjesta tuttuja PCS-kuvia, joiden merkitys oli hänelle selkeä. Käsittelimme yhdellä kertaa vain yhtä teemaa, jota olin miettinyt ja valmistellut etukäteen esim. hakemalla aiheeseen liittyviä kuvia valmiiksi esille. Emme kuitenkaan aina edenneet suunnitelmieni mukaan, jos asiakkaalla oli vahva fokus johonkin tiettyyn teemaan. Silloin tartuin siihen ja

käsittelimme sitä. PCS-kuvien lisäksi käytin paljon pikapiirtämistä apuna, kun valmiita kuvia ei ollut saatavilla.

Yleensä lopetimme rupeaman jollakin yhteisellä mukavalla tekemisellä, kuten ulkoilulla, kirjan lukemisella tai kevyellä pallohieronnalla. Pidin tätä tärkeänä, jotta asiakkaalle jäi työskentelyrupeamasta positiivinen mielikuva. Se motivoi häntä seuraavan kerran työskentelyyn. Asiakkaalle oli näitä rupeamia varten oma kuva päivästruktuurissa, ja sen opittuaan hän odotti tuokioita aina innokkaasti ja oli joka kerta valmis työskentelyyn.

Tärkeä osa työssä oli lupien hakeminen. Työssä ei käsitellä henkilötietoja eikä henkilö ole tunnistavissa, mutta siinä käsitellään asiakkaan asioita. Lupa työntoteutukselle tarvittiin asiakkaan lailliselta edustajalta sekä KTO:n erityishuolto neuvostolta, joka antaa organisaatiossa tehtäville opinnäytetöille eettisen hyväksynnän. Asiakkaan edustajalle laadin lupalomakkeen, jonka allekirjoittamalla hän antoi luvan.

4.3 Työn tulokset

Työskentelyn pohjalta laadin asiakkaalle konkreettisen työkalun arkeen. Siinä on käytetty hänen omia kommunikaatiokuviaan ja valokuvia, jotka on nimetty myös kirjoituksella, jotta muut henkilöt voisivat käyttää sitä hänen kanssaan ja ymmärtää, mitä hän milläkin kuvalla tarkoittaa ilman väärin ymmärryksen riskiä. Työkalu on A3 kokoinen, joten hänen on helppo pitää sitä mukanaan.

Asiakas oppi työskentelyn aikana sanomaan epämieluisille, ei-kiinnostaville tai pelottaville asioille arasti ei. Hänen rohkeutensa valinta- ja toimintatilanteissa sanoa ”ei” tai ”en halua” lisääntyi. Tämä lisää hänen itsemääräämisoikeuttaan, kun hän osaa paremmin sanoittaa itseään ja tehdä paremmin valintoja arjessaan ja kommunikoida monipuolisemmin. Asiakkaan arkeen tuli uusia kuvia tukemaan päivästruktuuria ja hänen kommunikointiaan.

5 TULOSTEN ANALYSOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Mikä oli tärkeää YKS-suunnitelman teossa

Asiakas on nuori aikuinen, joten hänen yksilölliset halunsa ja tarpeensa tulevat varmasti muuttumaan, mutta todennäköisesti hitaasti ja tärkeimmät asiat tulevat pysymään tärkeinä läpi hänen elämänsä. Ensimmäistä YKS-suunnitelmaa tehtäessä oli mielestäni tärkeä käydä läpi arjen perusasioita, joita asiakkaan kanssa ei todennäköisesti ollut käyty läpi aiemmin, vaan niihin oli käytännössä vain ajauduttu sen pohjalta, miten asiakas toimi ja mistä oletettiin hänen pitävän.

Asiakkaan vanhempien antamat tiedot lapsuudesta ja aikaisemmista mieltymyksistä, toimintatavoista, totumuksista ja tavoista olivat tärkeä lähtökohta ja antoivat paljon taustatietoa, sillä asiakas itse ei kykene kertomaan asioita menneisyydestään rakenteellisesti. Hänen oma kerrontansa on aina pätkittäistä, kokonaisuudesta irti olevaa, eikä sen sijoittaminen aikajanelle yleensä ole mahdollista.

Työskentelyssä tärkeää oli se, että asiakas sai täyden huomion ja että työskentelytila pysyi rauhallisena. Silloin hän pystyi keskittymään paremmin ja hänen huomionsa pysyi käsiteltävässä asiassa, kun ei tullut muita uusia virikkeitä ympäriltä. Tilana asiakkaan oma huone oli paras vaihtoehto.

Asiakas tulee tarvitsemaan läpi elämänsä vahvaa tukea ja ohjausta kaikissa arjen toiminnoissa. Tulevaisuudessa hänen omia toiveitaan ja mieltymyksiään on mahdollista saada selville helpommin ja hänen kommunikaatiotaan mahdollista tukea paremmin, sillä hän osaa ja uskaltaa ilmaista itseään paremmin. Jatkossa puhetta tukevien kommunikaatiokeinojen laajempi ja monipuolisempi käyttö on helpompaa, kun asiakkaalle on muodostunut tapa käyttää mm. kuvia oman puheensa tukena. Työskentelyrupeamien jälkeen asiakas oli lähes joka kerta rauhallisempi ja jaksoi keskittyä arjen askareisiin, eikä vaatinut jatkuvaa huomioimista työntekijöiltä. Täyden huomion saaminen ja kuulluksi tuleminen olivat hänelle hyvin tärkeitä hetkiä. Hän myös ilmeisesti koki tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi, kun rupeamien jälkeen hänen ei tarvinnut jatkaa asiasta puhumista enää muiden työntekijöiden kanssa.

Käytössä olevien kuvien merkitysten läpikäyminen asiakkaan kanssa osoittautui hyvin tärkeäksi. Joidenkin kuvien kohdalla ilmeni, että asiakkaalle kuva tarkoitti muuta, kuin mihin henkilökunta kuvaa käytti ja joidenkin kuvien symboliikkaa asiakas ei ymmärtänyt lainkaan. Työskentelyn ohessa näitä asioita oli mahdollista korjata. Asiakas oppi muutamien uusien kuvien merkityksen, ja kuvat on otettu arkeen käyttöön mukaan. Kuvat, joiden merkitys oli asiakkaalle eri kuin henkilökunnalle, on nyt muutettu ja niiden merkitys on kaikille sama.

5.2 Työelämän haasteet YKS-suunnitelmien teossa

Asiakas on ollut KTO:n asiakkaana jo aiemmin, joten hänelle on tehty yksilöllinen suunnitelma, kun hän on tullut asiakkaaksi. Suunnitelmaa on päivitetty puolivuositain. Muutoksia siihen on tullut vähän päivitysten mukana ja pääpiirteiltään se oli pysynyt pitkään samankaltaisena, vaikka asiakas on muuttunut kuluneiden vuosien aikana. Hänen taitonsa ovat kehittyneet sekä hänen tapansa ja tottumuksensa muuttuneet. Aiempi suunnitelma oli tehty läheisten kertoman ja työntekijöiden havaintojen ja arvailujen pohjalta, kysymättä asiakkaalta itseltään.

YKS-suunnitelmiin siirtymisessä tärkeäksi nousi asiakkaan itsensä mukaan ottaminen suunnitelman tekemiseen ja jatkossa päivityksien tekemiseen, asiakkaan omat kyvyt ja kommunikaatiotavat huomioiden. Ensimmäisen suunnitelman tekoon panostaminen on mielestäni hyvin tärkeää, sillä se luo pohjan seuraaviin suunnitelmiin. Oikeanlaisten kommunikaatiokeinojen löytäminen ja käyttö mahdollistavat ja tukevat sitä. Vaikka heikompiasoisten asiakkaiden suunnitelmissa on jatkossakin läheisten ja työntekijöiden havaintoihin ja arvailuun pohjautuvia kohtia, on tärkeä ja arvokasta saada niihin mahdollisimman paljon asiakkaan omia mielipiteitä mukaan.

Asumispalveluiden arjen rutiinit vievät suurimman osan työajasta ja uusien suunnitelmien tekoon suhtauduttiin työläänä ja ylhäältäpäin tulevana vaatimuksena. Asiakkaan mukaan ottaminen sen työstämiseen oli vieras ja hankalalta tuntuva ajatus. Heräsi kysymyksiä siitä, milloin asiaa ehtii työstämään ja miten se on mahdollista toteuttaa asiakkaiden kanssa, joiden kommunikaatiotaidot ovat vähäiset. YKS-

suunnitelmien tekoa ei nähty mahdollisuutena kehittää kommunikaatiota asiakkaiden kanssa ja tehdä arjesta tyydyttävämpää.

YKS-suunnitelmien jalkautuminen arkeen tulee myös tapahtumaan hitaasti. Vanhoista tutuista ja totutuista tavoista on vaikea irtaantua ja uusien opettelu vie aikaa. Myös asiakkaat tarvitsevat aikaa tottuakseen uuteen ja he tarvitsevat siinä työntekijöiden tukea. Olisi tärkeää, että työyhteisö laatisi yhteiset pelisäännöt, miten arkeen tarvittaessa tehdään muutoksia ja kaikki sitoutuisivat noudattamaan niitä.

Työyhteisön jäsenten eri tasoiset taidot puhetta tukevien kommunikaatiomenetelmien käytöstä ja mahdollisuudet saada niistä lisää koulutusta, aiheutti ja aiheuttaa jatkossakin haasteita kommunikaation kehittämisessä ja kehittämisessä yksikössä. Työntekijöiden erilaiset valmiudet ja kiinnostus kommunikaatioasioihin sekä kokemus niiden tarpeellisuudesta ja välttämättömyydestä tulevat aina vaikuttamaan kommunikaatiokäytäntöihin.

Asiakas tarvitsee vahvaa ja jatkuvaa tukea, jotta hänen kommunikaatiotaitonsa paranisivat. Hän ei osaa kehittää niitä itsenäisesti. Olisi myös tärkeää, että asiakkaan kommunikaatioasioiden suhteen tehtäisiin läheisempää yhteistyötä päivätoiminnan kanssa, jolloin yhtenevät toimintatavat tukisivat paremmin asiakkaan kehittymistä.

5.3 Oma ammatillinen kasvu

Puhetta tukevien kommunikaatiokeinojen käyttö työssäni on ollut jo pitkään itsestään selvää ja luonnollinen osa työskentelyäni. Käytän kuvia luontevasti ja näen niiden olevan erittäin hyödyllisiä puhutun viestin sisällön selkeyttämisessä sekä muistia tukevana osana struktuureja. Myös useiden kommunikaatiokeinojen yhdistäminen on mielestäni hyödyllistä ja älykästä. Esineet signaloivat tekemistä hyvin selvästi ja ovat usein käsillä, kun siirrytään tehtävään, jossa esineitä on tarkoitus käyttää. Silloin ei mielestäni ole mielekasta, tarpeellista eikä järkevää käyttää erillistä kuvaa asiasta, jos esine itsessään jo ohjaa toimimaan. Esimerkiksi ulkokenkä viittaa hyvin selvästi ulkoiluun. Kuvaa voidaan käyttää tarvittaessa tarkentamaan, mennäänkö lenkille vai pihaan.

Puhetta tukevien kommunikaatiokeinojen käytön juurruttaminen ja sen perustelu tärkeänä ja tarpeellisena osana kommunikointia puheen rinnalla on ollut haastavaa ja työlästä useimmissa työyhteisöissä, joissa olen työskennellyt, niin myös tämän hetkisessä työyhteisössä. Työyhteisössä on hyvin harvinaista, että kaikki olisivat samaan aikaan paikalla, johtuen vuorotyön luonteesta, ja se vaikeuttaa yhteisten toimintatapojen ja pelisääntöjen luomista sekä tiedon kulkua. Työntekijöiden tulisi joustaa toimintatavoissa, jotta asiakkaat saisivat toimia omassa kodissaan ja arjessaan omien rutiinien mukaan, mutta toimintatapojen juurruttaminen on haastavaa ja hidasta. Asiakkaan kommunikaatiota tukemalla ja hänen toiveitaan kuuntelemalla ja kirjaamalla ne ylös kaikkien saatavaksi tiedoksi välittyy asiakkaan ajatukset ja tapa toimia koko työyhteisölle. Se on erittäin tärkeää, jotta toimintakulttuuri muovautuisi yhteneväiseksi. YKS-suunnitelma hyvin tehtynä ja asiakasta kuunnellen auttaa tässä merkittävästi. Silloin myös asiakas itse toimii ja opettaa toiminnallaan työntekijöitä sovittuun toimintamalliin.

Suuri työ oli muuttaa oma suhtautuminen YKS-suunnitelman teossa pakollisesta lisätyöstä mahdollisuuteen työskennellä asiakkaan kanssa enemmän hänen toiveensa ja ajatuksensa huomioiden. Uskon sen kuitenkin muokkaavan arjesta mielekkäämpää, joustavampaa ja kevyempää. Pidän tärkeänä asiakkaan kuuntelemista ja itsemääräämisoikeutta. Kun lähdin työstämään kommunikaation tukikeinojen käyttöä, YKS-suunnitelman teemat tulivat asiakkaan kanssa puheeksi helposti ja usein hänen aloitteestaan. Tämä työskentely ei lisännyt työmäärää, vaan oli osa arjen toimintaa, jonka raportointi vain poikkesi päivittäisestä kirjaamisesta.

Työnkuvan muuttuessa hoitajasta ohjaajaksi se on vaatinut opettelua suhtautumisessa asiakkaiden kohtaamiseen. Kasvaminen siihen, että työni on heidän tukemistaan heidän omassa elämässään, on vaatinut omien ajatuksien ja näkemyksien siirtämistä syrjään. Asumisyksikkö on ensisijaisesti asiakkaiden koti, jossa minä työskentelen, eikä minun työpaikkani, jossa he asuvat. Samalla tavoin on tärkeää mielestäni muovata työntekijöiden työskentelytapoja eikä asiakkaiden tapoja ja tottumuksia.

5.4 Projektin jatkosuunnitelma

YKS-suunnitelmien teko organisaatiossa jatkuu vielä. Asiakkaan asumisyksikössä tehty suunnitelma tulee viedä asiakastietojärjestelmään, jotta tiedot säilyvät ja suunnitelman päivittäminen ja ajan tasalla pitäminen ovat mahdollisia. Suunnitelman tarkastelu- ja päivitystiheys ei ole vielä varmaa, mutta toivoisin sen olevan puolivuositaita, kuten aiempaa yksilöllistä suunnitelmaa päivitettiin. Asiakkaalle laaditaan YKS-suunnitelma myös osallisuutta edistävässä päivätoiminnassa. Jatkossa yhteistyö päivätoiminnan kanssa YKS-suunnitelmaa tarkasteltaessa olisi mielestäni tärkeää, sillä se parantaisi ja yhtenäistäisi asiakkaan saamaa palvelua ja parantaisi hänen mahdollisuuksiaan saada vaikuttaa omaan elämäänsä ja lisäisi hänen mahdollisuuksiaan oppia ja ylläpitää arjen taitoja ja selviytyä arjessa omien mahdollisuuksiensa mukaan mahdollisimman itsenäisesti.

Asiakkaan arkeen olisi hyvin tärkeä löytää luonteva tapa keskittyä hänen ja työntekijän kommunikaatioon säännöllisesti. Se pitäisi yllä, tai jopa parantaisi, asiakkaan taitoja kommunikoida ja kertoa omista ajatuksistaan, toiveistaan ja tarpeistaan. Hyvä kommunikaatio lisää asiakkaan luottamusta työntekijöihin, jolloin hänen on myös helpompi rauhoittua ja keskittyä itsenäiseen puuhaamiseen ja olemiseen.

Asiakkaan kommunikaatiotaitojen kehittämiseen olisi mielestäni tärkeä jatkossakin panostaa ja käyttää aikaa. Kommunikaatiotaitojen kehittämisen tarve lähtee mielestäni arjen toiminnoista ja asiakkaan halusta olla vuorovaikutuksessa. Asiakkaalla on suuri tarve tulla kuulluksi ja ymmärretyksi, ja kun ne eivät toteudu, lisääntyy ei toivottu käyttäytyminen.

6 POHDINTA

Sosiaalialalla, jossa osana työtä on uusiin asiakkaisiin tutustuminen ja uusien työntekijöiden perehdytys, ei aina uudistuksiin suhtauduta aluksi myönteisesti ja innostuen. Jatkuvasti muutoksen keskellä työskenneltäessä olisi helpompaa, jos toimintaympäristö ja -malli pysyisivät samanlaisina. Yksilöllisen suunnitelman muuttaminen YKS-suunnitelma sai nihkeän vastaanoton, sillä se nähtiin paperityönä.

YKS-suunnitelman teko yhdistyi sujuvasti osaksi arkista toimintaa, joka toi sisältöä asiakkaan kanssa työskentelyyn. Siitä sai hyvää sisältöä ja valmiita aiheita, joita käsitellä asiakkaan kanssa, jonka kanssa päivittäin työntekijä viettää aikaa. Asiakkaan halu kommunikaatioon helpotti yhteistyötä ja YKS-suunnitelman tekoa. Kommunikaation kehittymisen hyödyt asiakkaan kanssa vaikuttavat suoraan myös arkeen, sillä kuvakommunikaatiosta löytyneet ristiriidat saatiin korjattua. Kuvien käyttö puheentukena vahvistui.

Opinnäytetyötä tehdessäni oma ammatillinen osaaminen sekä käsitys omasta osaamisesta vahvistui. Oman toiminnan perustelu on helpompaa ja varmempaa. Työskentely tutun asiakkaan kanssa haastoi, sillä olisi ollut helppoa pitää kiinni vanhoista ajatusmalleista. Oli haastavaa, mutta myös palkitsevaa, rohkaista ja tukea asiakasta omien ajatustensa sanomiseen sen sijaan, että olisi tehnyt arvailuja, joita hän olisi joko myöntänyt tai kieltänyt. Etenkin, kun asiakas on hyvin epävarma sanomaan ei.

Asiakkaat, jotka eivät pysty kehitystasonsa vuoksi elämään itsenäisesti, tarvitsevat tukea ja apua, jotta heidän elämänsä asumispalveluyksikössä olisi heille mieluisaa ja heidän näköistään. Sen toteuttamiseksi on tärkeää panostaa kommunikaatioon. Toimivan kommunikaation avulla asiakkaat tulevat kuulluiksi ja työntekijät pystyvät tukemaan heitä niissä asioissa, jotka ovat asiakkaille tärkeitä.

LÄHTEET

ASHA (2022). Augmentative and alternative communication (AAC). Haettu 25.2.2022 osoitteesta: [Augmentative and Alternative Communication \(AAC\) \(asha.org\)](https://asha.org)

Huhtanen K. (toim). (2011). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812. Haettu 20.4.2022 osoitteesta [Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja... 812/2000 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX ®](#)

Láuren M., Rajamäki M. & Åby H. (2014). YKS – Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. Painoyhtymä Oy. e-julkaisu: [YKS_OPAS_ejulkaisu.pdf \(e-julkaisu.fi\)](#)

Launonen K & Korpijaakko-Huuhka A. (2011) Kommunikoinnin häiriöt – syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Gaudeamus Helsinki University Press

Papunet 2021. Esineet kommunikoinnissa. Viitattu 17.3.2021. Saatavilla: <https://papunet.net/tietoa/esineet-kommunikoinnissa>

Perkins 2021. Tangible symbols presented by Elizabeth Torrey. Viitattu 26.4.2021. Saatavilla: [Tangible Symbols | Perkins eLearning](#)

Sillanpää N. & Hintsala S. (2020) Asunto- ja naapuriverkoston toteuttamisopas. Niini & co Oy. e-julkaisu: [Asunto- ja naapuriverkoston toteuttamisen opas \(kehitysvammaliitto.fi\)](#)

Vilka H. & Airaksinen T. (2003). Toiminnallinen opinnäytetyö. Tammi.

von Tetzchner S. & Martisen H. (1999). Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Hakapaino.

Vuoristo, S. 2015. Kehitysvammaisen vuorovaikutus ja kommunikaation tukeminen. Lahti. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101866/Vuoristo_Sallamari.pdf?sequence=1